

УДК 725/727

В. В. Куцевич*Д-р арх., професор**завідувач кафедри архітектурного проектування**цивільних будівель та споруд**Київський національний університет будівництва і архітектури*

АРХІТЕКТУРНА ТИПОЛОГІЯ ГРОМАДСЬКИХ БУДИНКІВ І СПОРУД. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Анотація: у статті розглядаються сучасні напрямки формування громадських будинків і споруд, організація їх архітектурної типології та нормативного забезпечення.

Ключові слова: громадські будинки і споруди, архітектурна типологія (заклади та підприємства обслуговування), нормативна база.

Сьогодні, коли людство вступило до ери високих технологій та інформації, вирішення проблеми формування системного, гармонійного середовища, яке відповідає високим духовним і постанням, стало як ніколи раніше актуальним. Треба переглянути як фундаментальні принципи містобудування, так і методи проектування житлових та громадських будинків і споруд, відповідність їх архітектурної типології та нормативної бази сучасним потребам суспільства.

Для організації комплексності житлової забудови в даний час формуються нові типи підприємств і закладів громадського обслуговування, відмінні від масових традиційних типів. Якщо раніше на основі нормативних документів вирішувалися задачі більш планово-економічного використання ресурсів для масової житлової забудови і вказувався однозначний розрахунковий цифровий показник (із відхиленням не більше 5 %), то у чинних державних будівельних нормах (Формування Національної нормативної бази України з проектування цивільних будинків і споруд розроблено фахівцями інституту «КиївЗНДІЕП» і КНУБА (керівник і автор розроблення основоположних документів (ДБН, ВБН) та посібників до них – доктор архітектури, професор Куцевич В.В.))* дається мінімально доступна величина [1]. Це дозволяє вводити, за необхідністю, показник комфортності (якості) і рівня обслуговування об'єкта, який залежить від багатьох факторів, в тому числі й від застосування прогресивних технологій, економічних можливостей замовника, потреб відвідувачів, комфорту обслуговування тощо.

Вимоги цих нормативних документів направлені на підвищення рівня безпеки і ступеня відповідності громадських будинків і споруд їх функціональному призначенню, на забезпечення зниження енерговитрат, застосування єдиних методів визначення експлуатаційних характеристик,

організації доступності до об'єктів обслуговування маломобільних груп населення, на врахування вимог європейських і міждержавних норм.

Розвиток демократичного суспільства потребує швидкого реагування на нові соціальні замовлення у формуванні архітектурної типології сучасних закладів і підприємств обслуговування. Так, мережа дошкільних закладів за останні роки дуже скоротилася через зменшення народжуваності дітей, що призвело до закриття великої кількості дитячих ясел-садків (передавання в оренду установам не за профілем діяльності). В той же час зростання народжуваності дітей призвело до виникнення черг і неспроможності існуючої мережі дошкільних закладів задовольняти потреби усіх бажаючих [2].

Відповідно до нових положень діяльності загальноосвітніх шкіл впроваджується поділ їх на три рівні (ступеня): початковий (1-4 кл.), основний (5-7 кл.) та старший (10-11 кл.). Діюча мережа шкіл не відповідає новим вимогам, особливо це стосується формування системи початкових шкіл. Проблемою стало розміщення у мікрорайоні декількох повних середніх шкіл від першого до одинадцятого класів.

Перспективним напрямом розвитку дитячих дошкільних та шкільних закладів є формування комплексів «Дитячий садок – початкова школа» [3], а також створення спеціалізованих шкіл для старшокласників із збільшеним до 1,5-2 км радіусом обслуговування на рівні житлового району і, нарешті, з метою економії території та поліпшення якості навчання – формування різноманітних шкільних комплексів на 11+33, 22+22, 22+33, 33+33 класів тощо.

До нагальних питань слід віднести і формування в сільській місцевості малокомплектних шкіл місткістю менше 300 учнів із зменшеною наповнюваністю класів по 12 учнів, із клас-комплектами для об'єднання в одному приміщенні різновікових груп.

Дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей-інвалідів в Україні, реалізується на основі ратифікації Україною основних міжнародних правових документів (Декларації ООН про права людини, про права інвалідів, Конвенцію ООН про права дитини).

Вирішення цієї проблеми має декілька складових: соціальну, медичну, педагогічну, архітектурно-типологічну та нормативну. На основі проведених наукових досліджень і пошукового проектування щодо створення умов для організації інклюзивного навчання дітей-інвалідів у загальноосвітніх школах внесені зміни до ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів». Крім того, в результаті досліджень виявлено, що інклюзивне навчання повинно починатися з дитячих садків та шкіл і продовжуватися у професійно-технічних та вищих навчальних закладах. На жаль, відсутність законодавчих документів стосовно організації інклюзивного навчання у дошкільних, професійно-

технічних та вищих навчальних закладах стримує розвиток загальної інклюзії в Україні, яка дає змогу усім дітям і молоді з їхніми індивідуальними сильними та слабкими сторонами реалізувати своє право на отримання освіти відповідно до їх можливостей і схильностей [4].

Найбільш розповсюджені та затребувані галузі у сфері громадського обслуговування є торгівля, побут та харчування [5-10]. Впровадження ринкових відносин, зміни форм торгівлі та формування для цього нових типів будівель та споруд обумовлюють необхідність створення перспективних типів: магазинів, спеціалізованих магазинів, супермаркетів, гіпермаркетів, мінімаркетів, торговельних центрів та торговельно-розважальних комплексів [5-8].

Слід відзначити, що з набуттям чинності ДБН В.2.2-23:2009 «Будинки і споруди. Підприємства торгівлі» був змінений принцип розрахунку неторговельних приміщень магазинів, закладений ще у радянських нормах, який призводив до того, що 60% загальної площі будинку припадало на приміщення для приймання, зберігання, готування до продажу товарів, приміщення службово-побутового призначення. Зміни, які відбулися у подальші роки щодо зменшення термінів і впровадження сучасних способів зберігання та готування товарів до продажу, зумовили необхідність скоригувати вказану вище пропорцію на користь збільшення питомої ваги торговельної площі об'єктів торгівлі.

В останній час набуло розвитку проектування і будівництво торговельно-розважальних комплексів (ТРК), де крім торговельних підприємств, які займають, як правило, 60% площі, 30% віддається до розважальної частини, а 10% на побутові послуги і фудкорти [8]. Близьке об'єднання торгівлі із індустрією дозвілля напряму пов'язане з активним розвитком ТРК (магазини, ресторани, кафе, кінотеатри, боулінг, дитячі ігрові центри та майданчики, ігрові автомати).

У сучасних підприємствах харчування, на основі вимог ДБН В.2.2-25: 2009 «Підприємства харчування (заклади ресторанного господарства)», передбачено визначення класу об'єкта, що складає сукупність відмінних ознак певного типу будівлі, яка характеризує рівень вимог до продукції власного виробництва і заготовлених товарів, умов їх споживання, організації обслуговування та дозвілля відвідувачів. Так, за ступенем комфорту, рівнем обслуговування і обсягом наданих послуг ресторани і бари поділяються на три класи: люкс, вищий і перший.

Підприємства харчування проектуються у спеціально призначених будівлях, що мають місткість від 50 місць і більше і стоять окремо і розміщуються у складі громадських, торговельних і торговельно-розважальних та промислових комплексів, ринках, вокзалах, у дошкільних, загальноосвітніх і

вищих навчальних закладах, а також у вбудованих та вбудовано-прибудованих приміщеннях до житлових будинків.

До підприємств харчування відносяться: заклади швидкого обслуговування, ресторани, кафе, кав'ярні, кафе-бари та кафе-пекарні, кафетерії, закусочні, бари, нічні клуби, їдальні, буфети тощо. Набуває розвитку технологія швидкого харчування – фастфуд, яка є групою об'єктів харчування різних торгових марок демократичного плану без офіціантів і відрізняються особливостями кухні [9-10].

Демократизація суспільства, розширення зв'язків із світовою спільнотою, розвиток туристичної галузі виявляє необхідну потребу у створенні відповідної матеріально-технічної бази готельного господарства, яка б відповідала стандартам ЄС. Відповідно до вимог ДБН В.2.2-20:2008 «Будинки і споруди. Готелі» рівень комфортності готелів визначається кількістю зірок: від «*****» до «*» і передбачаються такі типи номерів: президентський апартамент, апартамент, дуплекс, люкс, напівлюкс, студію, номери I÷V категорій.

Співвідношення площ номерів, кількість житлових кімнат та підсобних приміщень, санітарно-технічне обладнання, умеблювання, інвентар, телефонний зв'язок, електротехнічне обладнання являються вагомими показниками рівня комфортності у готелях [11-12]. Крім готелів, набувають розповсюдження такі колективні засоби розміщення: агротель, акватель, апартамент-готель, ботель, готельно-офісний комплекс, клуб-готель, конгрес-готель, бізнес-центр, круїзне судно, готель-люкс, готель-резиденція, палац-готель, флотель, хостел тощо. Так, наприклад, набувають поширення апартамент-готелі, які мають житлові приміщення, призначені для тимчасового проживання (без права на постійну реєстрацію).

Нові суспільні відносини на рубежі XX-XXI століть обумовили появу відповідних громадських будинків і споруд. Так, у середині 1990-х років домінуючого розвитку отримала кредитно-фінансова функція, а символом часу стали будинки банків [13]. У залежності від типу банки класифікуються:

- за функцією та характером операцій, що виконуються: центральні (емісійні), комерційні (ощадні) спеціального призначення;
- за формою власності: державні, акціонерні, неакціонерні, кооперативні;
- за рівнем управління: місцеві, міські, районні;
- залежно від місця розташування у структурі міста: у центрі міста – територіальне управління банку (штаб-квартира), в планувальному районі – відділення банку (банківська агенція), у мікрорайоні і сільському поселенні – філія банку.

Перехід до полівалентної ділової діяльності межі віків вивів до числа превалюючих універсальні, адміністративні будинки різних міністерств, відомств,

установ управління, науково-дослідних і проектних організацій, ділових центрів та ін. Ці об'єкти часто стають містобудівними акцентами громадських центрів міст України [14].

Культурологічні та ціннісні передумови вирішення проблеми організації соціально-культурного обслуговування повинні визначитися повагою до прав осіб, їхніх культурних традицій. Так, відродження української культури, тяжіння до нових форм обслуговування та зокрема розвиток театрального мистецтва і кінематографу вимагає формування сучасних театрів та багатозальних кінотеатрів [15].

Наприклад, багатозальні кінотеатри – мультиплекси – це нова форма об'єктів кіно показу та кіно бізнесу, що поступово завойовує популярність і відповідає європейським стандартам багатofункціональності. До складу приміщень мультиплексів, крім основних приміщень – кінозалів з кінопроекційними комплексами, входять ресторани, кафе, ігрові салони, клубні приміщення, виставкові та танцювальні зали, фойє, вестибюлі і зали для глядачів, обладнані новітнім кіно- і відео обладнанням [16].

Новими типами об'єктів культури є центри дозвілля та розваг, які повинні забезпечувати умови для багатогранної діяльності, відповідати різноманітним індивідуальним здібностям і навичкам відвідувачів, активізують їхню творчу співучасть. У таких центрах передбачається проведення театралізованих видовищ та різних розважальних програм, клубно-гурткова діяльність, рухливі ігри та розваги, технічні атракціони, логічні та ділові ігри, фізкультурно-оздоровчі заняття [17].

Особливу увагу слід приділяти формуванню закладів сімейного і дитячого дозвілля. У розвинутих країнах Америки і Європи набуває широкого розголосу мережа дитячих комплексів KIDZANIA, яка являє собою принципово новий формат дитячого розважального центру, основна мета якого – розважати та навчати [18].

У сучасному урбанізованому суспільстві роль фізичної культури і спорту як компенсатора зниження фізичної активності, як діяльності, що пропонує систему корисних для кожної людини цінностей, що сприяють можливості змінити одноманітний спосіб життя сучасної людини, є унікальною. Нова незалежна держава потребує також розвитку спорту високих досягнень та його матеріально-технічної бази.

Так, у зв'язку із проведенням футбольного чемпіонату Євро-2012 виникла потреба у формуванні нових типів спортивних споруд – спеціалізованих футбольних стадіонів. Для цього були розроблені Зміни № 1 до ДБН В.2.2-13-2003 «Будинки і споруди. Спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди», де

наведені вимоги до містобудівної організації, архітектурно-планувальних рішень, системи інженерного обладнання футбольних стадіонів та ін.

Крім споруд для високих спортивних досягнень, необхідно формувати будинки та споруди фізкультурно-оздоровчого призначення для врахування потреб усіх верств населення (фітнес-центри, клуби здоров'я тощо) [19].

Зростання такого негативного соціального явища, як безробіття в нашій країні, призвело до створення нового типу громадських будинків – центрів зайнятості, де клієнти можуть отримати інформацію про робочі місця та пройти професійну перекваліфікацію для одержання нової виробничої спеціальності [20].

Виникнення проблеми безпритульності неповнолітніх дітей виявила необхідність формування нового (старого) типу закладів соціального захисту, як притулки, де тимчасово утримуються діти з повним забезпеченням (навчальним та побутовим) [21].

Набувають розвитку будинки і споруди соціального захисту населення, до яких слід віднести: будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів; геріатричні пансіонати; пансіонати для ветеранів війни і праці; психоневрологічні інтернати; територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян; будинки нічного перебування; центри реінтеграції бездомних громадян; центри соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; соціальні готелі (призначені для тимчасового притулку дорослих бездомних громадян). Проектування зазначених об'єктів регламентують ДБН В.2.2-18:2007 «Будинки і споруди. Заклади соціального захисту населення» [22].

Демократизація суспільства ставить питання формування закладів охорони здоров'я на європейському рівні. Одним з таких прикладів є створення спеціалізованих лікарняних закладів – хоспісів для тяжкохворих людей. Загальне покращення умов у поліклініках і лікарнях повинно здійснюватися шляхом формування комфортного середовища цих закладів та застосування новітнього технологічного обладнання. Зараз ведеться робота над новою редакцією ДБН В.2.2-10-2001 «Заклади охорони здоров'я».

Розвиток духовності визначає необхідність реставрації, відтворення пам'яток сакральної архітектури, проектування та будівництво сучасних храмів і храмових комплексів. Однак, храми, які будуються сьогодні, часто позбавлені рис сучасності, архаїчні за формою. Це зрозуміло, адже більше 70-ти років ми були позбавлені контактів з релігійним світом і сакральною культурою. Нам треба практично відновити цілий напрямок в архітектурі громадських будівель і споруд – храmobудування.

Автором статті вперше в країнах СНД розроблені основи проектування храмів, де викладені вимоги до формування християнських (православних і католицьких) храмів, мусульманських мечетей, іудейських синагог [23].

Розглянувши основні типи громадських будинків і споруд, слід відмітити, що сьогодні якийсь з цих типів зустрічається рідко у чистому вигляді. Це підтверджується формуванням багатофункціональних будинків на основі:

- об'єднання у єдиний центр (комплекс) будинків і приміщень із загальним об'ємно-планувальним рішенням, що обумовлене соціальними, містобудівними, транспортними і функціонально-технологічними чинниками;

- інтеграції функцій житла і численних видів громадського обслуговування;

- застосування гнучкого планування для зміни функцій та типології будинків і споруд.

Розвиток нових соціально-економічних відносин, формування новітніх форм діяльності, аналіз вітчизняної і зарубіжної практики проектування та будівництво громадських будинків і споруд дали змогу визначити особливості організації архітектурної типології, а саме:

- реформування дошкільних та навчальних закладів на основі розвитку системи освіти із застосуванням сучасних інформаційно-інноваційних технологій і інклюзивної освіти;

- формування об'єктів торговельного, побутового і комунального обслуговування на рівні європейських стандартів;

- підвищення якості обслуговування культурно-видовищними закладами (театри та багатозальні кінотеатри, музеї та виставкові зали) із застосуванням сучасного технологічного обладнання;

- формування розгалуженої мережі фізкультурно-оздоровчих комплексів, для сприяння покращенню здоров'я усіх верст населення;

- зведення спортивних споруд високих досягнень для можливості подальшого підняття рівня олімпійських досягнень;

- формування багатофункціональних комплексів на основі розвитку і застосування сучасних технологій торгівлі, побуту, харчування, індустрії дозвілля і розваг для усіх соціальних та демографічних груп населення;

- підвищення засад сучасного храмубудування з урахуванням національних традицій, застосуванням нових композиційних, типологічних, конструктивних та інженерно-технічних рішень;

- інтегрування житла з об'єктами громадського обслуговування для створення комфортного архітектурного середовища;

- покращення організації архітектурного безбар'єрного середовища в усіх об'єктах обслуговування населення.

Література

1. Куцевич В.В. Структурна побудова формування нормативної бази проектування цивільних будинків і споруд / В.В. Куцевич // Будівництво України. – 2009. - № 4, – С.2-5.
2. Губов Б.М. Тенденції в проектуванні навчально-виховних закладів і особливості вдосконалення їхньої матеріально-технічної бази / Б. М. Губов // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель. Зб. наук. праць. – К.: КиївЗНДІЕП, 2003. – С. 98-105.
3. Пособие по проектированию учебно-воспитательных комплексов «Детский сад – начальная школа» / Куцевич В.В., Филатова Л.А., Губов Б.Н. – К.: КиевЗНИИЭП, 2003. – 81 с.
4. Куцевич В.В. Організація безбар'єрного архітектурного середовища загальноосвітніх шкіл з інклюзивним навчанням / В.В. Куцевич // Будівництво України. – 2013. - № 3. – С.17-22.
5. Ежов В. И. Архитектура общественных зданий и комплексов / Ежов В. И., Ежов С. В., Ежов Д. В. Под общ. ред. В. И. Ежова. – К.: ВИСТКА, 2006. – 380 с.
6. Адріанова Г.А. Розвиток архітектури підприємств торгівлі, харчування та побутового обслуговування на сучасному етапі / Г.А. Адріанова // Сучасні проблеми архітектури і містобудування. Наук.-техн. зб. – К.: КНУБА, 2008. – Вип. 19. – С. 278.
7. Куцевич В.В. Підприємства торгівлі. Архітектурно-типологічні особливості та нормативне забезпечення їх проектування і будівництва / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2009. – № 9-10. – С. 9-15.
8. Куцевич В.В. Проектирование торгово-развлекательных комплексов: методические указания и программа к выполнению курсового проекта / В. В. Куцевич, С. В. Сёмка, Аттавна Башар. – К.: КНУСА, 2012. – 48 с.
9. Волосюк И. Фуд-корты: фаст-фуд + фаст-фуд... или нечто более? / И. Волосюк, А. Назаренко, Л. Бобчук // Commercial property. – 2005.– № 4 (20). – С.36-39.
10. Куцевич В.В. Підприємства харчування. Архітектурна типологія, проектування і сучасна нормативна база / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2012. – № 1.– С. 11-17.
11. Куцевич В. В. Архітектурно-планувальна організація та питання нормативного забезпечення проектування сучасних готелів / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2009. – № 8.– С. 8-13.
12. Ткаленко В.З. Архітектурне проектування будівель і споруд тимчасового проживання/ В. З. Ткаленко, Л. Ю. Бридня: Навчальний посібник. – К.: КНУБА, 2012. – 60 с.
13. Бородін А.О. Функціонально-планувальна організація банківських установ масового типу. Автореф. дис. на здобут. наук. ступ. канд.. архіт. – К.: КНУБА, 2013. – 21 с.
14. Гельфонд А.Л. Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений / А. Л. Гельфонд. – М.: «Архитектура-С», 2007. – С. 100-112.
15. Куцевич В.В. Еволюція формування об'єктів культури та дозвілля / В. В. Куцевич // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К.: НАОМА, 2007. – Вип. 14. – С. 248-260.

16. Куцевич В.В. Сучасні кінотеатри: Технологічні та архітектурно-типологічні особливості / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2007. – № 5. – С. 2-9.
17. Ионычева Н. Недвижимость развлечений: не хлебом единым... / Н.Ионычева, А.Назаренко, Ю.Фрюшютц // Commercial property. – 2005.– № 2 (18). – С. 30-39.
18. Андриевская В. KIDZANIA: коммерческий проект с социальной направленностью / В.Андриевская // Commercial Property, 2012. - № 3 (104). – С.52-54.
19. Куцевич В. В. Питання проектування та будівництва спортивних та фізкультурно-оздоровчих споруд в сучасних соціально-економічних умовах / В. В. Куцевич // Строительство, материаловедение, машиностроение: Сб. научн. тр. / ПГАСА. – Днепропетровск, 2005. – С. 107-111.
20. ВБН В.2.2-ЦНЗ-2004 Центри зайнятості населення базового рівня. – К.: Мінпраці та соцполітики України. – 2004. – 15 с.
21. Предложения по архитектурно-планировочным решениям приютов для несовершеннолетних / В. В. Куцевич, Б. Н. Губов, Л. А. Филатова. – К.: КиевЗНИИЭП, 2009. – 70 с.
22. Куцевич В.В. Проектування і нормативне забезпечення будинків і споруд закладів соціального захисту населення / В. В. Куцевич // Будівництво України. – 2007. – № 9. – С. 10 -13.
23. Куцевич В.В. Культурні будинки та споруди різних конфесій (посібник з проектування): 2-ге видання, перероблене і доповнене / В. В. Куцевич. – К.: КиївЗНДІЕП, 2009. – 123 с.

Аннотация

В статье рассматриваются современные направления формирования общественных зданий и сооружений, организация их архитектурной типологии и нормативного обеспечения.

Ключевые слова: общественные здания и сооружения, архитектурная типология (учреждения и предприятия обслуживания), нормативная база.

Abstract

The article examines the emergence of modern public buildings and structures, the organization of their architectural typology and normative support.

Keywords: public buildings and facilities; architectural typology (of establishment of service); regulatory framework.